

YENİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI

Modern Turkish Literature Researches

Temmuz-Aralık 2017/9:18 (75-88)

ÇÖPLÜĞÜN GENERALİ ROMANINDA KARŞIÜTOPYAYI KURAN ÖGELER:

KOLEKTİF BELLEK YİTİMİ VE UNUT(TUR)MA

Pınar DAĞ¹

ORCID: 0000-0003-3080-9612

ÖZ

Karşıütopya yazını, gelecek üstüne karamsar bakış sunar ve türlü kaygıları dillendirerek ileride yaşanılabilecek olumsuz durumları gösterme işlevi üstlenir. Karşıütopyalarda erk, özgürlük alanlarını daraltarak bireyler üzerinde totaliter bir yaklaşım sergiler. Buna uygun olarak oluşturulan bürokratik yapılanma; teknoloji, bilim ve medya gibi çeşitli öğeleri ideolojik denetim aygıtı olarak kullanarak baskı, tehdit ya da korku yaratır ve konformist bireylerin oluşumuna zemin hazırlar. Oya Baydar'ın karşıütopya özelliği gösteren *Çöplüğün Generali* adlı yapıtında, totaliter erk tarafından teknolojik uygulamalarla kolektif belleğin yitime uğratılması ve sonucunda farkındalık yoksunluğu yaşayan, kanıksayan, üç maymunu oynayan konformist bireylerin ortaya çıkışı ve bunun yaratmış olduğu toplumsal kaos konu edilir. Alegorik bir anlatı olarak öne çıkan yapıtta, başkişi durumundaki Psikiyatr'ın kayıp bir coğrafyada bulunduğu roman taslağının ışığında, unutulmuş geçmişin adım adım sorgulanması ve şimdinin anlamlandırılmaya çalışılması ele alınır. Bu çalışmada, *Çöplüğün Generali* romanının sunduğu veriler çerçevesinde karşıütopyayı kuran öğeler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karşıütopya, roman, unutma, bellek yitimi, konformizm, *Çöplüğün Generali*, Oya Baydar.

---

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğirdir Meslek Yüksekokulu, Türk Dili Okutmanı.
eposta: pinardag@sdu.edu.tr

THE FACTORS CONSTITUTING DYSTOPIA IN THE NOVEL THE GENERAL OF THE GARBAGE DUMP: COLLECTIVE AMNESIA AND FORGETTING, CAUSING TO FORGET

ABSTRACT

Literature of dystopia presents a moody view for the future and undertakes a mission of showing the negative cases that will be able to be experienced in the future by expressing the various anxieties. Power in dystopia displays a totalitarian attitude on the individuals by restricting the areas of freedom. Bureaucratic structuring, which has been constituted accordingly, creates oppression, threat or fear by using various factors such as technology, science and media as an ideological control instrument and triggers the occurrence of the conformist individuals. In Oya Baydar's work called *The General Of The Garbage Dump* that shows the characteristics of dystopia, the fact that the collective memory has been subjected to the loss through the technological applications by the totalitarian power, as a result of this, occurrence of the conformist individuals who have awareness deprivation, get used, and play ostrich and social chaos coming out of this situation are mentioned. In the work that becomes prominent in terms of allegorical narration, the fact that the forgotten past has been questioned gradually and the fact that the present time has been tried to be interpreted are handled in the light of the draft of the novel that psychiatrist, in the situation of the leading character, found in a lost geography.

Key Words: Dystopia, novel, forgetting, amnesia, conformism, *The General Of The Garbage Dump*, Oya Baydar.

Giriş

Ütopya ve Karşıütopya

İlk örneği Platon'da görülen ütopya düşüncesi felsefeden sonra gelişimini edebiyat alanında da sürdürmüştür. İlk kez 1516 yılında Thomas More tarafından kullanılan ve kökü Yunanca olan *ütopya* (utopia) terimi, *yer* anlamına gelen *topos* sözcüğünün önüne *yok* anlamını içeren *ou* takısının ve aynı zamanda *iyi* anlamına gelen *eu* olumsuz takısının getirilmesiyle oluşturulmuş, *olmayan yer* anlamıyla birlikte *mutlu yer* anlamını da taşıyan bir sözcüktür (Bezel 2000: 8). Özellikle Thomas More'un *Utopia* adlı yapıtından sonra *gerçekte var olmayan ideal dünyalar*, yaşantının olumsuz koşullarına seçenek olarak belirir. Ütopya, içinde bulunduğu dönemin siyasal, toplumsal, ekonomik vb. yapısından hoşnut olmayan yazarın farklı bir zaman, mekân ve coğrafyada ideal toplum tasarımını ortaya koyduğu bir türdür. Var olan düzene getirilen eleştiri ve karşıt bir yapı oluşturma, yazarın yaşadığı döneme ve toplumun yapısına göre farklılıklar gösterir. Geleceğe yönelik bir tasarı için bugünden yola çıkılır ve içinde bulunulan zamana, mekâna ve yaşam koşullarına tercih edilebilecek yeni bir düzen oluşturulur. Ütopya, hem hiçbir yerdir hem de iyi bir yerdir. Olası olmayan, ancak insanın bulunmayı dileyeceği bir dünyada yaşamak (Kumar 2005: 9) biçiminde de tanımlanabilir. Dolayısıyla ütopya sözcüğünün, kavram olarak türünün sınırlarını ve anlam alanını olumlu yönde çizdiğini söylemek olanaklıdır. XIX.

yüzyıldan itibaren ise ütopya geleneği içerisinde; distopya, karaütopya ya da antiütopya olarak da adlandırılan karşıütopya ortaya çıkar ve önemli örneklerini XX. yüzyılda verir. Ütopya mutlu bir yaşam için bir düzeni belirgin kılarken 1. ve 2. Dünya Savaşı, Stalin ve Nazi Almanya'sı dönemini yaşamakta olan ya da yaşamış yazarlar tarafından ortaya konan karşıütopyalarda insanlığı gelecekte bekleyen tehlikeleri gösteren örnekler verilir. Karşıütopya, malzemesini ütopyadan alır ve ütopyanın olumlamasını reddeden bir tavırla onu yeniden kurar (Kumar 2006: 172). Nail Bezel'in söyleyişiyle ütopya bir *yeryüzü cennetini* ifade ederken karşıütopya kafalarındaki cenneti kurmak isteyenlerin yol açtıkları *yeryüzü cehennemini* sergiler (Bezel 2001: 8). Mükemmel toplum düzeni ve bu düzene ayak uydurmak, mutluluğa giden yolu gösterse de karşıütopyada, uyumlu toplumun gerçekleştirilmesi adına ezilip yok edilen bireyin acısı ifade alanına dökülür. Teknoloji, bilim ve medya gibi çeşitli ögeler, iktidarın elinde birer denetim aygıtına dönüşerek baskı, tehdit ya da korku yaratır. Bu bağlamda toplumu gelecekte bekleyen tehlikeler, karşıütopyaların ortak özelliği olarak görünüm kazanır.

Edebiyat dünyasında karşıütopyalara, ütopyalardan sonra rastlanmaya başlanır. Martin Meyerson, ütopyaların Platon'un ideal devlet tasarımına dayandırıldığında, karşıütopyaların izinin de, en azından Aristophanes'in *The Birds*'ine dek sürülebileceği değerlendirmesinde bulunur. Ancak, karşıütopyaların kaynağını modern dönemde aramak yerinde olacaktır. Modern çağda bilim alanındaki gelişmeler, ideolojik planda şekillenen baskıcı yönetim modelleri, savaşlar, askeri darbeler karşıütopyik kurguların ortaya çıkmasına ve artmasına zemin hazırlamış görünmektedir (Gariper vd. 2009: 446). XX. yüzyılda Rus yazar Yevgeni Zamyatin, karşıütopya türünün ilk örneği olan *Biz* (Mıy) adlı romanını yayımlar. Distopya (*karşıütopya*), Yunanca *zor* anlamına gelen *dus* ve *yer* anlamına gelen *topos* sözcüklerinden türetilmiştir. Türün en bilinen örneği George Orwell'in *1984* adlı romanıdır. Ray Bradbury'nin *Fahrenheit 451* adlı romanı da yine bu türün örnekleri arasındadır. Karşıütopyalarda yönetenler tek egemen güçtür. İnsanlar yöneticilerin korkusu ile sinmiş, özgürlükler kaldırılmış, ahlâki ve insani duygular yok edilmiş, düşünme ve düşündüğünü söyleme yasaklanmıştır. Hiç kimse birbirine güvenememektedir. Bireylerin kişilikleri tamamen silinmiştir. Devletin birey üzerinde mutlak bir otorite sahibi olduğu totaliter devlet düzeni, özellikle XX. yüzyıldan itibaren karşıütopyanın ana sorunsalını oluşturur. Karşıütopyalar, ütopyanın kendi içindeki seçeneksizliğini, eşitlik ve toplumun mutluluğu adına bireysel değerlerin ve özgürlüklerin bastırılmasını ve mekanik mükemmelliği eleştirir. Bunu yaparken ütopyanın özelliklerini aşırılaştırarak, bürokrasi ve teknolojinin yardımıyla baskıyı artırarak kurduğu totaliter, zorba rejimleri kullanır. Devletin yönetimi için oluşturulmuş olan bürokratik yapılanma, halk üzerinde yarattığı baskı ve tehdit ortamıyla rejimin devamını sağlamakta ve bunun için kişileri yok saymakta, teknoloji ise bu denetim için gerekli olan aygıtları sağlamaktadır (Temizarabacı Yıldırım 2005: 59).

Batı edebiyatlarında olduğu gibi, Türk edebiyatında da karşıütopya kurgusunda örneklerle karşılaşılır. Cüneyt Arcayürek'in *Ku-de-ta* (1987)'sı, Buket Uzuner'in *İki Yeşil Susamuru Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri* (1991) ile *Kumral Ada~Mavi Tuna* (1997)'sı, Alev Alatlının

Schrödinger'in Kedisi Kâbus (1999)'u, Cem Aktaş'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi* (2001), Dr.'nin *Yedi Uyuyanlar* (2001) ile *Uykusuzlar* (2002)'i, Mehmet Açar'ın *Siyah Hatıralar Denizi* (2005), Tahsin Yücel'in *Gökdelen* (2006)'i karşıütopyalar arasında yer alır (Gariper vd. 2009: 447). Türk edebiyatında karşıütopya olarak yazılmış, yazarının ifadesiyle *distopik bir gelecek tasvirini* gözler önüne seren yapıtlardan biri de Oya Baydar'ın kaleme aldığı *Çöplüğün Genarali* (2009)'dir. Bu çalışmada, *Çöplüğün Genarali* romanının sunduğu veriler çerçevesinde, toplumu *bellek yitimine* götüren süreç ve nedenleri totaliter erk-birey ana yöneliminde ve karşıütopya'yı kuran ögeler bağlamında ele alınacaktır.

Çöplüğün Generali Romanında Karşıütopya'yı Kuran Ögeler

Bilindiği gibi, roman yaşamı olduğu gibi yansıtmaz, âdeta yeniden yorumlar. Bu nedenle anlatma esasına bağlı edebî yapıtlardan olan romanda gerçek olarak değerlendirilen şey, değişikliğe uğrayarak yansır. "İtibarî âlem, hârici âlemin bir düşünce sistemi etrafında sanatkâr tarafından yorumlanması neticesi vücut bulur." (Aktaş 2005: 15). Yazar da yapıtında içinde bulunulan sosyal ve siyasal yaşamdan hareketle kurmaca dünya oluşturma yoluna gider. Güncele ilişkin sosyal gerilimler, çatışmalar ve bunalımlar yapıtta kendisini duyumsatır. Oya Baydar sözü edilen durumu bir söyleşide şöyle dile getirir:

"Roman, en kısa tanımıyla, doğa, toplum ve tarih içindeki bireyi anlatır. Bireyi etkileyen, belirleyen, yolunu kaderini biçimlendiren, kendi doğası kadar dış çevre ve koşullardır. Aşktan umuda, sevinçten acıya, doğumdan ölüme kadar, toplumsal-siyasal gelişmelerin girdabında deviniriz. Lafı uzatmazsam; ben bütün romanlarımda insanı yazmaya çalışıyorum. Ama kurgusal, soyut, yapay insanı değil, gerçek insanı. Onun macerasını, onun acılarını, umutlarını, yaşamını, duygularını. Çöplüğün Generali'ni bir farkındalık yaratması için yazdım." (<http://blog.milliyet.com.tr/--coplugun-generali-----oya-baydar--/Blog/?BlogNo=203107>, 11.11.2017).

Güncel gerçekliğe dair tanıklığını estetize ederek belgelendirmeyi seçen yazar, karşıütopya yazınının çizebileceği bir kaosu belirginleştirir. Alegorik bir anlatı olarak öne çıkan yapıtta gelecek içinde geçmişin betimlendiği ya da anımsanmaya çalışıldığı gözlenebilir. İçinde bitmemiş bir roman da barındıran yapıt, dört bölümden oluşmaktadır. Bölümler *Çöplüğün Generali*, *Yolunu Şaşırın Yolcu*, *Bir Roman Taslağından Artakalanlar*, *Kediyi Merak -Ve Hatırlamak- Öldürür* biçiminde adlandırılmıştır. Romanda *ilgisizlik*, *umursamazlık*, *kolektif bellek yitimi* modern yaşam içerisinde problem alanı olarak görünüm kazanır. Olay örgüsü, bilimsel bir toplantıda bildiri sunmak için yola çıkan bir psikiyatrin havaalanına giderken yolunu kaybetmesi, kendisini yitik bir coğrafyada bulması, bunun üzerine geçmişin ve gerçeğin peşine düşmesi üzerine kurulur. Psikiyatir, yaşadıklarını biri Gazeteci, diğeri Jeolog iki arkadaşıyla paylaşır. Bunun üzerine üç arkadaş araştırmaya koyulurlar. Psikiyatir bu yitik coğrafyada, son bölümü kaybolmuş bir roman bulur. Gazetede yer alan bir röportajdan, altmış sekiz yıl önce yazıldığı anlaşılan romanda, çöplüklerin altına, boş arazilere gömülmüş silahlardan, mermilerden ve bombalardan söz

edilmektedir. Cesetler de bu silahların gübresi gibidir. Romanda politika, bilim, şiddet ve ordu da yerini alır. *Çöplüğün Generali*, toplum hafızasının zayıflığını, bunu çıkarlarına kullanan derin odakları ve çevreleri, gittikçe duyarsızlaşarak üç maymunu oynayan kişileri ironik bakışla dikkatlere sunan yapıda gelişir (Gariper vd. 2010: 474-475). Erki elinde tutanlar; yarattığı sosyal gerilimler, çatışmalar ve bunalımlarla totaliter düzeni belirgin kılar. Totaliter erk, bireyleri *denetim* ve *gözetim* altında tutabileceği toplumsal düzenleme araçları belirler. Teknoloji, bilim, medya ve din kolaylıkla ideolojik bir aygıtla dönüştürülebilir. Yapıtta *teknoloji, bilim, medya ve din* ideolojik aygıt olarak kullanılarak *korku ve tehditle düşünce kontrolü* sağlanır. Sonuç olarak *denetim ve gözetime kayıtsız ve duyarsız kalan, kanıksayan ve bellek yitimi* yaşayan bireyler kendilerini *toplumsal kaos* içinde bulurlar. Bu bağlamda yapıtta karşıütopyaı kuran öğeler, *kolektif bellek yitimi ve unut(tur)ma; ideoloji aygıtı olarak teknoloji ve bilim; ideoloji aygıtı olarak medya* ve bunların sonucunda ortaya çıkan *toplumsal kaos* olarak belirlenmiştir.

Kolektif bellek yitimi ve unut(tur)ma

Karşıütopya yazını, geleceğe dair sunduğu karamsar bakış ile yaratıldığı dönemdeki kaygılara ışık tutarak ülkenin ya da dünyanın ileride alacağı kötü durumu ve sonucu gösterme işlevi üstlenir. Erk iyelerinin elinde demokrasi, despotizmi; bilim, barbarlığı ve akıl da akıldışılığı üretir (Kumar 2006: 187-188). Karşıütopyanın ana sorunsalı olan totalitarizm "toplumu bir bütün olarak ele alan, bir bütün olarak dönüştürmek isteyen ve tam bir kontrol sistemi ile toplumu sürekli düzenleyen devlet, ideoloji, siyasal parti ve liderlik olgularının bütünlüğü için kullanılır. Totalitarizmin en önemli özelliği toplumun, siyasal olarak total kontrolünün sağlanmasıdır. Totalitarizm, devlet ve toplumu bir ve bütünlük içerisinde birbirine eklemlen, birbiriyle uyumlulaştırır ve ortak bir dünya görüşünü topluma dayatan bir siyasal sistemdir. Totaliter sistemde toplum bir ideolojik totalite içerisinde plan ve programa tabi kılınarak kontrol altına alınır. Totalitarizm, plüralizme karşı zorunluluğun, özgürlüğe karşı otoriterizmin esas olduğu siyasal düzendir." (Çetin 2002: 12). *Çöplüğün Generali*'nde totalitarizm, belirgin bir yazımsal söylem alanı oluşturur. Totaliter erk-birey çatışması düzleminde, bireyin öz yapısal niteliklerini yitirme süreçleri ve nedenleri sorgulanır. Bu bağlamda *bellek yitimi* temel izlek olarak ana çatışmayla bütünleşir ve bireyi aşarak toplumun geneline yayılan bir yapıya bürünür. Bu nedenle yapıtta kolektif belleğin totaliter devlet eliyle yitirildiği, baskı altındaki bir toplum içkinleştirilir. Kurgulanan gerçeklikte; sosyal kontrolü sağlamak için *gözetim ve denetim* aracı olarak teknoloji, bilim, medya, din gibi çeşitli öğeler kullanılarak *özgürlük ve yaratıcı düşünce* ortadan kaldırılmış, geçmiş yok edilmiş ve tanık olduklarına *duyarsız kalan*, özgür akıl ve eleştirel bakıştan yoksun, rahatını sürdürmek amacıyla kendisine dikte edileni ve toplum normlarını kolaylıkla benimseyen *konformist* olarak nitelendirilebilecek bireyler yetişmiştir. Geçmişini anımsamayan, geleceğe ilişkin tasarımlar ve beklentiler oluşturamayan, öz güven yoksunluğu yaşayan bireyler egemen erkin dışına çık(a)maz. Dış etkenlerin katkısıyla ortaya çıkan koşullanmış bir bilinç tıkanıklığı/boşluğu/yitimi yaşadıkları için farkındalık geliştiremez. Bireylerdeki eleştirel

düşünme yetisinin yok olması toplumsal öz soyutlama eğilimine evrilen bir süreci yakalamayı olanaklı kılar.

Çöplüğün Generali adlı ilk bölümde büyük depremden önceki kent ile büyük depremden sonra kurulan Yeni Kent ve burada yaşayanların durumları dışa vurulur. Bir roman taslağı yapısıyla sunulan üçüncü bölümde ülkenin büyük depremden önceki durumu anlatılır. Ülkedeki güncel olayları roman olarak ortaya koymaya karar veren Yazar, bir bölümünü oluşturduğu romanını tamamlayamadan ortadan kaybolur ve sonrasında büyük deprem gerçekleşir. Yapıtta depremden sonra kurulduğu belirtilen Yeni Kent'e ve yaşama ilişkin bilgilere de yer verilir. Büyük deprem sonrası oluşturulan Yeni Kent, Merkez tarafından yönetilmektedir. Merkez, totaliter yönetimi simgeler ve Yeni Kent'te yaşayanlar da *duyarsız, merak etmeyen, sorgulamayan, buyruğa uyan* konformist bireylerden oluşur. Öz yapısal niteliklerinden yoksunluk, *kolektif bellek yitimi* yaratımıyla son bulur. Bu durum romandan alıntılanan şu ifadelerle dikkatlere sunulur.

"O gün orada ne oldu? Kimse bilmiyor, hatırlamıyor. (...) Kaç kuşak geriye gidersen git, olayı çocukluğunda yaşamış olması gereken kaç yaşlıyla konuşursan konuş, kimse bir şey anlatmıyor, anlatamıyor. Ne kulaktan kulağa bir söylence ne korkuyla fısıldanan bir sır ne bir görgü tanığı... Akıp giden tarihten hoyratça koparılmış bir zaman parçası; ya da bileni, duyanı, anlatanı kalmamış, unutulmuş bir masal." (Baydar 2009: 7)

Kolektif bellek yitiminin ön plana çıkarıldığı bu bölümde başkışı, bir sempozyumda "Unutmanın ve Hatırlamanın Beyin Hücrelerindeki Diyalektik Etkileşim Süreçleri" konulu bildiri sunmak üzere yola çıkan ancak yolunu kaybedip kentin bilmediği bir yerine gelen Psikiyatır'dır. Burada dikkati çeken, başkışının *unutma* konusu üzerine çalışma yapıyor olmasıdır. Psikiyatır, kaybolduğu yerde bir roman taslağı bulur ve ilerleyen bölümlerde biri Gazeteci diğeri jeolog olan iki arkadaşıyla bu taslakta anlatılanların izini sürer. *Bir Roman Taslağından Artakalanlar* adlı bölümde içeriğinden söz edilen bu roman taslağı, kurmaca yapının içerisinde bir başka kurmaca dünyayı dikkatlere sunar. Bu taslakta çöplüklerden, denizden, toprağın altından, çocuk parklarındaki kum havuzlarından çıkan bomba, silah, mermi ve generallere ait olduğu anlaşılan askeri üniformalardan, telefon dinlemelerinden, şifreli kroki ve planlardan, gelen ihbarlar sonucu açılan çukurlarda üst üste yığılmış cesetlerden ve cinayete kurban giden mühendislerden söz edilmektedir. Bu bölümler büyük depremden öncesini imlemektedir.

Romanda farklı sınıflara mensup insanların yaşantıları çerçevesinde *kolektif bellek yitimi* ifade alanına dökülür. Burada farklı ancak belirli noktalarda birbiriyle kesişen yaşantılardan söz edilir. Yaşanılan coğrafyada büyük bir deprem olduğu düşünülmekte ancak ayrıntılar konusunda kimse hiçbir şey anımsamamaktadır. Her bir karakter toprağa gömülen bombalarla, mermilerle, askerî mühimmatla ilişkilendirilir. Temizlikçi Kadın, Müdür Bey, Doktor Hanım, Hacker, Yaşlı Adam, Mühendis, Müsteşar, Komutan, Şair, Muhabir, Oğlunu Arayan Köpekli Ana, Her Şeyi Unutmak İsteyen Adam, Genç Anaokulu Öğretmeni, Mikrobiyoloji Profesörü Hanım ve romanın başkışısı Psikiyatır da dâhil olmak üzere romanda karakterler meslekleriyle verilir, adlarıyla yapıtın

dünyasında yer almazlar. Bunun yanı sıra mekânların da adlarına yer verilmemiştir. Böylelikle anlatici, toplumun tüm katmanlarını içine alan *kolektif bir bellek yitimini* yansıtmaya olanağı yakalar. Nitekim farklı statülere, farklı yaşantılara sahip olsalar da karakterlerde ortak olan öge *duyarlıklarını yitirmiş olmaları, olanları sorgulamamaları ve kanıksamalarıdır*. Yapıtta bu durum *çöplük* olgusu etrafında belirginleşir. Böylelikle toplumun çürüyen ve kokuşan yanları dikkatlere sunulur. Öte yandan insanların çöpü, çöplüğe dönüşen kenti ve yeni yaşamlarını kanıksamaları ve bu durumun bir alışkanlığa dönüşümü anlatılır. Yeni Kent'te dikkati çeken, çöp tepeleridir. Çöp tepeleriyle çarpık kentleşme ve göç eleştirilir. Çöp ya da çöplük metaforu yalnızca toplumun *kirlenmişliğini, çürümüşlüğü* ya da *kokuşmuşluğu* vermekle kalmaz aynı zamanda *toplumsal kaosla beraber bellek yitimini* de simgeler. Yaşam döngüsünü ve sürecini simgeleştiren ve yeni bir varoluş mekânı olan çöplükler, geçmişten izleri gün yüzüne çıkarır. Sitelerin eteklerinde bulunan ve yalıtılmış yaşamlara gözdağı oluşturan gecekondu, çöpe dönüşmüş kenti içine alır ve onların yok edilmek istenen nesnelere yeni bir varoluşla yaşatması beklenir. Ancak *kanıksama* tüm kente yayılmış görünür. Bu durum, çöplüğe dönüşen kentte gecekondu arasında dolaşan Şair ve Muhabir tarafından belirginleştirilir. Çöplüğün eteklerindeki gecekondu semtinde dolaşan Şair ve Muhabir önce çöp kokusundan rahatsız olur fakat sonra Muhabir tarafından durum şöyle özetlenir:

“Biraz sonra kokuyu duymaz olacağız. Belli ki buradakiler duymuyorlar artık, alışmışlar, kanıksamışlar.” (Baydar 2009: 95)

Toplumun *farkındalık* geliştiremeyişi belirginleştiren bu söylem, inançlar söz konusu olduğunda da aynılık taşır. Bu nedenle birey/toplum-totaliter erk çatışması *bellek yitimi* üzerinden sorgulanırken yapıt boyunca *moral değerlerdeki çürüme* de gözler önüne serilir. İnançlar da çürüyerek bir çöplüğe dönüşmüştür. *Yazgıcı toplum yapısı* bireylerdeki etkin güçtür. Karakterler hiçbir şeyin *farkında* değildirler; olanları, duyduklarını ve gördüklerini olağan karşılarlar ve bunlarla ilgili düşünmemeyi tercih ederler ya da *yazgıcı* bir anlayış ileri sürerler. *Bellek yitimi, kanıksama ve farkındalık geliştirememenin* bireylerin yaşantılarını ve ruhsal durumlarını etkilediği Mikrobiyolog ve Gazeteci tarafından şöyle dile getirilir:

“Karşıdan seyirci gibi izliyoruz, yazıp çiziyoruz, sonra kanıksıyoruz, sonra da unutuyoruz. Toplumsal belleği yok bu ülkenin. Hani şu ödülleri kazanan filmdeki gibi, hepimiz üç maymunu oynuyoruz.

Genel o kadar bunaltıcı ki, insanın ruh sağlığını, dinginliğini koruması mümkün değil son zamanlarda. Sanki toplumca cinnet geçiriyoruz. Sokakta, evde, şehrin ortasında, ücra kırlarda, dağlarda, her yerde şiddet, kan. Millet yoktan nedenlerle birbirini öldürüyor, bir de şu topraktan fıskıran silahlar, bombalar, cesetler; ölüm, cinayet, bunca pislik...” (Baydar 2009: 140-141)

Bütün bu kirlenmişliklerin ortasında *çöp insanların ülkesi* olarak nitelendirilen yitilmiş yerde yaşayanlar unutma virüsünden etkilenmemiş ve kendilerine yaşama alanı oluşturabilmişlerdir.

Başkişi olan Psikiyatru bu durumu "Temiz kalmış tek yerdi çöplükler." (Baydar 2009: 250) diyerek ifade eder. Psikiyatru, çöplükte yaşayan ve Çöplüğün Generali olarak bilinen karakterle konuşarak büyük depremin nasıl olduğunu, sonrasında neler yaşandığını öğrenir. Unut(turul)an toplum ise bütün teknolojik gelişmelere karşın *geçmişten kopuk* olarak yaşamaktadır. İnsanlar mutlu olmak için çeşitli haplar kullanır, toplumda *unutma* durumu süreklilik kazanmıştır ve toplum geçmişiyile olan bağlarını âdeta koparmıştır. O ana tanıklık edenleri de içine almak üzere kimse altmış sekiz yıl önce olan depremlle ilgili hiçbir şey anımsamamaktadır. Psikiyatru'nun yitik bir coğrafyada bulunduğu roman taslağı ise geçmişten izleri gün yüzüne çıkarır. Bu bağlamda kimi karakterler özgür akıl ve eleştirel bakışla bireysel var oluşunu anlamlandırarak durumları irdelemeye, çözümlenmeye koyulur. Psikiyatru, Gazeteci ve Jeolog arasında geçen konuşmalardan bunun izini sürmek olanaklıdır:

"Bu şehrin tarihinde, gelecek kuşakların bilmesi istenmeyen, hatırlanmaması için tüm belgelerden silinmiş, çıkarılmış, yok edilmiş bir kesit, tuhaf bir zaman dilimi var. Burada bir şeyler olmuş, muhtemelen korkunç bir şeyler; bilen, gören, hatırlayan kalmasın istenen bir şeyler..." (Baydar 2009: 205)

Kolektif bellek yitiminin totaliter erke dayandırılmasıyla, toplumda başat olan konformist yaklaşımı besleyen yapıların aşılabilmesi için eleştirel, sorgulayıcı, araştırmacı ve düzene meydan okuyan çığılıkların varlığı bir gereksinim olarak belirir. Yaşamın anlama kavuşabilmesi için direnmenin gerekliliğı ve bunun düzenin sorgulanmasıyla başlayacağı düşüncesi sezdirilir.

Panopticon

Mimar Jeremy Bentham'ın cezaevi modeli olarak tasarladığı ve *panopticon*² adını verdiği gözetim ve denetim mekanizması Foucault tarafından modern zamanlarda iktidarın işleyiş biçimini gözler önüne seren bir metafor olarak belirlenir. Sözcük, *zihin için zihin üzerinde iktidar uygulama biçimi* anlamında kullanılmıştır. Herkesin denetim altında olacağı, devlette hiçbir karanlık alanın kalmayacağı bir yapıyı ifade eder. *Gözetim* ve *denetim* altında olduğunu algılayan birey, zamanla gözleyenin beklentileri doğrultusunda hareket etmeye başlar ve bir gözleyen varlığı da anlamını yitirir. Birey, otoritenin bakış açısını içselleştirerek kendisine biçilen rolü üstlenmiş ve alışkanlık

---

² *Panopticon*, bir kişinin herkesi gözleyebileceğı mimari bir yapının adıdır. Çevrede halka biçiminde bir bina, merkezde bir kule; kulenin, halkanın iç bölümünü gören geniş pencereleri vardır. Çevre bina hücrelere bölünmüştür ve bunların her biri binanın tüm kalınlığını katetmektedir. Bunların, biri içeri bakan ve ışığın hücreye girmesine olanak veren ikişer pencereleri vardır. Bu durumda merkezi kuleye tek bir gözetmen ve her bir hücreye tek bir deli, bir hasta, bir mahkûm, bir işçi veya bir okul çocuğı kapatmak yeterlidir. Geriden gelen ışığın yardımıyla, çevre binadaki hücrelerin içine kapatılmış küçük silüetler olduğu gibi görülebilmektedir. Görülmeden gözetim altında tutmaya olanak tanıyan mekanizma, sürekli görmeyi ve tanımayı sağlayacak mekânsal birimler oluşturur. Sonuç olarak, hücre ilkesi tersine döndürülmektedir. Kapatmak, ışıktan yoksun bırakmak ve saklamak tersyüz edilerek kapatmak korunmakta, tam ışık altında olma ve bir gözetmenin bakışı, koruyucu olan karanlıktan daha fazla yakalayıcı olmaktadır. Hapsedilen bilginin nesnesidir fakat iletişimin öznesi olamamaktadır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Foucault 2015a).

durumuna getirmiş olur. Böylelikle *panopticonun* temel özelliği bir şeyin olup olmadığını belirlemek değil, bireyin gerektiği gibi davranıp davranmadığını belirlemeye çalışan bilgi olarak belirir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Foucault 2015b: 224-254). Romanda erki elinde tutanlar, kendisini bireyler üzerinde işleyerek ve içselleştirerek güç kazanmıştır. Bireyler, sistem tarafından verilen yönergelerle yaşamlarını sürdürmeyi alışkanlığa dönüştürürler. Bu durum zaman içerisinde erki elinde tutanların girişimde bulunmasına gerek bırakmayacak bir yapıya dönüşür. Böylelikle erkin elinde, yaşamın her alanı için ereğine uygun biçime evrilmiş bireyler var olur. Romanda bunu sağlayan yapı *teknoloji, bilim ve medya* üçgeninde gerçekleşecektir.

İdeoloji aygıtı olarak teknoloji ve bilim

Karşıütopyaların çıkış noktası totaliter düzene getirilen eleştiridir. Karşıütopyalarda erk, özgürlük alanlarını daraltarak bireyler üzerinde totaliter bir yaklaşım sergiler. Buna uygun olarak oluşturulan bürokratik yapılanma; teknoloji, bilim ve medya gibi çeşitli öğeleri ideolojik denetim aygıtı olarak kullanarak baskı, tehdit ya da korku yaratır ve konformist bireylerin oluşumuna zemin hazırlar. Erki elinde tutanlar, varlığını korumayı amaçlayan yaptırımları *gözetime* ve doğrudan *denetime* dayalı olarak oluşturur. Sosyal kontrol mekanizması olarak beliren bu durum, *bütün olanları bilme ve kontrol altında tutma isteği* biçiminde ortaya çıkar. Yönetenin *panopticona* dayalı denetim mekanizmasının temeli, bilgi edinimi üzerine kurulsa da totaliter düzende erk, bireyin her türlü bilgiyi edinimini uygun görmez. *Panoptik*, salt erkin korunmasına ve güçlenmesine hizmet etmeye başlar. Teknoloji, bilim, medya gibi öğeler kitlelerin istenilen biçimde yönlendirilmesi ve denetim altında tutulması gibi amaçları yerine getirmek için kullanılır. Erk, yapının dünyasında dilediği bilgiyi üreten ve çeşitli öğeleri ideolojisine aygıt kılarak yayan, dilediği bilgiyi ortadan kaldıracı, denetlenmeyen ve gözetilenmeyen ancak denetleyen ve gözetleyen bir *panoptik* durumundadır. Bu durum bir roman taslağıyla geçmişin ardına düşen Psikiyatrist ve arkadaşı Jeolog arasında geçen bir diyalogla ifade edilir:

"Yaşadığımız 'saydam iletişim toplumu' çağında, uydular aracılığıyla yeryüzündeki en ince ayrıntıları, bir bahçedeki çiçek tarhından köpek kulübesine, hatta evlerin içindeki eşyalara kadar kaydetme, bu kayıtları yansıtma olanağı varken hâlâ gizli haritalar olmasına gerçekten şaşırılmışım. 'Ne anlamı var bunun!' dedim, "Neyi, kimden gizliyorlar?" Arkadaşımsa benim şaşkınlığıma şaşırıldı. Yapma! Anladık bilim adamısın, ama hangi uzak galakside yaşıyorsun sen? Gizlilik her zaman vardır. Belki de hiçbir zaman bugünkü kadar yoğun olmamıştı. Bizden önceki kuşaklar iktidarların gizlilik zırhına bürünmelerine karşı saydamlık için mücadele vermişler. Onlar hiç değilse farkındaymış olayın. Sonra saydam toplum düzenine geçilmiş, yani Merkez için her şey saydamlaşmış, ama bizler için değil. Mesele şu ki, bizler huzur ve güvenlik uğruna bazı soruları sormaktan vazgeçtik, razı olduk. Kim, neyi, neden gizliyor, sırların sahibi kim? Böyle sorular soranlar kalmadı artık, kimsenin umurunda değil." (Baydar 2009: 158)

Düşünme, sorgulama gibi bireysel kimliği oluşturan yapıları sekteye uğratan ya da ortadan kaldıran şeyin kaynağı Merkez tarafından şehrin şebeke suyuna karıştırılan 3M (Üç Maymun

Virüsü) virüsüdür (Baydar 2009: 253). Erk, ereğine varmasını sağlayacak araçlar için teknolojiden destek alır. Merkez de, sahip olduğu erki elinde tutmak adına bireylerin belleklerinde bu virüs yardımıyla boşluk oluşturur. Bu durum totalitarizmin ulaştığı boyutları göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bireyin özgürlüğünü yok sayan totaliter erk, bireyi oluşturan alanı yok etme amacındadır. Çünkü içinde bulunduğu toplum ve yaşantısı hakkında bir düşünce geliştiremeyen insanların oluşturduğu yapı, erkin egemenlik kurmasını kolaylaştıracaktır. Böylelikle erk, düzene uyum sağlayan, duyarsız ve etkisiz bir kitle yaratmış olacaktır.³ Totaliter erkin, birey üzerindeki denetiminin varacağı boyutları gösteren bu durum, kültürün dejenerasyona uğramasıyla temellenir. Böylelikle Merkez'in ideolojisine uygun; düşünmeyen, sorgulamayan, irdelemeyen ve farkındalığı gelişmemiş *nesneleşen bireyler* yaşamda yerini alır. Bu nedenle yapıtta erkin sürdürülebilmesi için 3M olarak adlandırılan virüsler oluşturulur.

"Bugün iktidar kendini salt teknoloji aracılığıyla değil, tersine teknoloji olarak ölümsüzleştirmekte ve genişletmektedir, ve bu da bütün kültür alanlarını içine alan, geniş politik erki, büyük meşrulaştırmayı sağlamaktadır. Teknoloji bu evrede insanlığın özgürsüzlüğünün büyük rasyonelleştirilmesini de sağlamakta ve özerk olmanın, yaşamını kendi kendine belirlemenin 'teknik' olanaksızlığını da kanıtlamaktadır." (Habermas 1993: 36)

Yapıtta teknoloji, erk tarafından bireyi kontrol altında tutma aygıtı olarak kullanılır. Böylelikle *kolektif bellek yitimi* toplumun büyük katmanına yayılma olanağı yakalar. 3M virüsü büyük depresyonun nedenlerini ve koşullarını unutturmak için Merkez'ce geliştirilen ve amnezi yaratan bir virüs olarak yapıttın dünyasında konumlanır:

"Duymadım, görmedim, konuşmadım... Özeti: Bilmiyorum, hatırlamıyorum... Amnezi demiştin hani. İnsanları üç maymuna benzeten bir bilmeme, görmeme, konuşmama, yani unutma hali."
(Baydar 2009: 224)

Totaliter erkin baskısı altında sistemin bir parçası durumuna gelen birey zayıf düşer, erkin belirlediği koşulları içselleştirir ya da benimser. Sonuç olarak birey, varlığı için erke göbekten bağlanır. Bu, kendi seçimi olmayan fakat paradoksal biçimde özne olma durumunu açığa çıkaran bir bağımlılık hâlidir (Butler 2015: 10). Bu bağlamda Mikrobiyolog ve Gazeteci arasında geçen diyalog, toplumun yaşadığı amnezinin, belli güçlerin tasarımı ve uygulaması olduğunu gözler önüne serer:

"Yaygın bir bellek kaybı, toplumda travma yaratan belli olayların hatırlanmaması kimilerinin işine gelebilir. Tarihin bir bölümünü silmek, bir zaman dilimini yok etmek iktidar çarklarını ellerinde tutanlar için nasıl da bulunmaz bir fırsat olurdu!"

³ "Hafızanın ideoloji haline getirilmesi anlatsal tasarım çalışmasının sunduğu değişik kaynaklarca olanaklı kılınır. Tıpkı anlatıda kişilerin anlatılan olayla aynı anda olay içine yerleştirilmesi gibi, anlatsal tasarımda da eylemin çerçevesi çizilirken bir yandan da eylemin taraflarının kimliği oluşturulur. (...) Anlatının sunduğu manipülasyon kaynaklarının harekete geçtiği yer ideolojinin iktidarı, tahakkümü haklı çıkarma söylemine dönüştüğü yerdir. Tahakküm de fiziksel zorlamadan ibaret değildir." (Ricoeur 2012: 104).

-Yani sen diyorsun ki... İnsanlara bir şeyler unutturulmak isteniyor. Ama ne?" (Baydar 2009: 145)

Manipüle edilen bir bellekle ısmarlama unutuş yaşayan karakterler, insani bütün niteliklerini bir tarafa bırakarak özünden korkar hâle gelmiştir. Totaliter bir düzende bireyler, sistem dışına atılacağı korkusunu yaşamaya başlarlar. Geçmişte yaşananları araştırmaya başlayan, *unutma* konusunda uzman olan Psikiyatrist ve arkadaşları Jeolog ve Gazeteci bir süre bu korkuyu yaşarlar:

"Mutlu ve güvenli yeni hayatın bedeli: Öğrenirsen, bilirsen sorular sormaya başlarsın, sorgulama süreci bir kez başladı mı, huzurun bozulur. Hatırlarsan araştırırsın, araştırırsan güvenliğin tehlikeye girer, en azından huzurun kaçır." (Baydar 2009: 232)

Öğreneceklerinden ve anımsayacaklarından (Baydar 2009: 231-232) korksalar da yenilmek yerine *bilme isteği* yönlendirici güç olur.

"Bu soruların cevabını bilen, hâlâ hatırlayan biri var. Bir bilen olduğunu kimseler bilmese de ben biliyorum. Yine de 'bilen, duyan yok' dedim. Neden? Lafın gelişi mi, yoksa bilmekten, hatırlamaktan duyduğum korku mu? Ürperiyorum, sakın amansız hastalığın pençesine düşmüş olmayayım! Hem de tam şu sırada, karanlığın yırtılması bu kadar yaklaşmışken..."

Üç maymun vebasını yenmenin tek yolunun korkuyu aşmak, düzene sorgusuz boyun eğiş karşılığında kazanılan huzur, refah ve güvenliği yitirmeyi göze alıp hastalığın üstüne üstüne gitmek, öğrendiğimiz gerçekleri herkese duyurmak, unutmanın önüne geçmek olduğunu artık biliyorum. Virüs ancak böyle etkisizleştirilebilir. Korkuyu yenmeliyim, cesaret etmeliyim, kendimi hastalığın pençesine bırakmamalıyım. Bilen biri var, diye tekrarlıyorum kendi kendime, bilen biri var." (Baydar 2009: 9)

Yapıtta çöp insanların ülkesi olarak nitelendirilen yitik yerde yaşayanlar, unutma virüsünden etkilenmemiş ve kendilerine yaşama alanı oluşturabilmişlerdir. Roman kahramanı olan Psikiyatrist, çöplükte yaşayan ve Çöplüğün Generali olarak bilinen karakterle konuşarak büyük depremin nasıl olduğunu, sonrasında neler yaşandığını öğrenir. Zaman zaman gerçeği bilme gereksinimiyle, topluma dayatılan kodlar arasında çatışma yaşayan Psikiyatrist bir savaşım içine girer. Büyük deprem öncesinde yaşananları romanına aktaran Yazar ve romanı koruyan Çöplüğün Generali'yle toplumsal belleğin yeniden inşası için bir umut belirir ve bu düzene meydan okuyan bir çılgıktır.

İdeoloji aygıtı olarak medya

Bireylerin bilgi alma özgürlüğüne yanıt veren medya, modernizmle birlikte toplumları biçimlendiren, olay ve olguları yönlendirebilen güç odaklarına dönüşmüştür. Romanda, endüstriyel kurumların ya da egemen güçlerin elinde bulunan medya, bireylerdeki seçiciliği azaltan ya da etkisizleştiren, bireylerin etkinliğini azaltan, paranoyalar oluşturan ve toplumsal yabancılaşmaya neden olan bir yapı olarak görünüm kazanır. Büyük depremden sonra kurulan yeni yaşamda çöplüklerin altına ya da boş arazilere gömülmüş silahlar, mermiler, bombalar ve

ceset torbaları her gün gazete, televizyon ve radyo haberlerine konu olur. Erk, medya yoluyla bireyler üzerinde algı yaratarak korku oluşturur. Romanda bu durum şöyle dile getirilir:

"Neden bomba olabileceğini düşündüm şu sertliğin, neden büyücek bir taş, bir ağaç kökü olmasın? Hepsi ülkenin üstüne çökerttikleri uydurma terör senaryoları yüzünden; inanan inanmayan, hepimizi manyaklara, paranoyaklara dönüştürdüler. Halkın gözü açılmasın, hesap sorulmasın diye yapmayacakları yok bunların. Medyayı da almışlar yedeklerine... Ekranda gördüklerimizi gerçek sanmaya başladık." (Baydar 2009: 29)

Kimileri bu yayınlara inanırken kimi bireyler ise bu yayınları psikolojilerini bozmaya çabalayan çalışmalar olarak değerlendirir ve bunlara kuşkuyla yaklaşır. Bu nedenle erkin elinde medya, bireylerin -duyduğu güvensizlik nedeniyle- sorgulamasını önleyecek bir araca dönüşür:

"O güzel küçük kafacığını bu saçma sapan korku masallarıyla doldurma canım. İşleri büyüten, çarpıtan, kafamızı her gün yeni bir dehşet haberiyle ütöleyen biraz da şu gazeteler, televizyonlar. Göreceksin, bir zaman sonra bu bomba momba hikâyeleri bitecek, başka hikâyeler sürecekler piyasaya..."

"Başka hikâyeler... En az bunlar kadar korkunç, pis hikâyeler." (Baydar 2009: 81)

Yapıtta ayrıca, 'İletişim Olanaklarının Bireyin Yaratıcılığı ve Kimlik Oluşması Üzerindeki Etkileri' konulu sempozyumda iletişimdeki teknolojik gelişmelerin bireyin yaratıcılığını öldürecek bir yapıya bürünüp bürünmediği tartışılır ve bilginin üretim ve dağıtımının merkezileşmesiyle ilgili olarak çeşitli görüşler dillendirilir. Özellikle devlet eliyle güdümlü bilginin aktarılmasına dönüşen haber ve bilgi aktarımının ve buna yardımcı olan basının, bireyin özgür gelişmesini ve yurttaşların doğru bilgiye ulaşabilme yetisini engellediği üzerinde durulur.

Toplumsal Kaos

Büyük deprem sonrası ülkeye *toplumsal kaos* egemendir. Ülkenin her yerinden bombalar, silahlar çıkmakta, esrarengiz ölümler yaşanmaktadır ve bu durum ülkenin geneline yayılmış görünmektedir. Ülkede gittikçe derinleşen bir ekonomik kriz vardır. Bireyler ise bu kaosun içinde yitmiştir. Karakterlerden Ekip Baş, "işsizliğin kol gezdiği" ülkede sendikalardan umut olmadığını, yönetimle sendikaların adeta kuzu sarması olduğunu söyleyerek toplumun her katmanında sorunlar olduğunu dillendirir. Bütün bunların yanı sıra yolsuzluk dosyaları, iktidarla muhalefet arasındaki çatışmalar ve ülkenin durumu okuyucuya sezdirilir. Kentler çöp tepelerine dönüşmüştür. İhbar üzerine yapılan kazılarda kentin çöp alanlarından çok sayıda bomba, silah, mermi ve generallere ait olduğu anlaşılan askeri üniforma bulunur. İntiharlar ve ölümler yaşanır. Çocukların oynadığı parkın kum havuzundan bomba çıkar. Bütün bunlara tanık olan insanlar, televizyonda olanları izlediklerinde anlatılanların abartı olduğunu düşünür. Çöplüğe dönen gecekondular arasında gezen Şair, ülkenin içinde bulunduğu durumu şöyle özetler:

“Tarlalara mermi saçtım, yeşerip çiçek açtılar/ dağa taşa asker dizdim vurulup şehit oldular/oğullar kızlar öldüler, kör çukura doldular/ Çöpler boğacak gayri sahiplerini...” (Baydar 2009: 94)

Şairin bu sözleri, ülkeyi yönetenlere de eleştiri barındırmaktadır. Romanın birçok yerinde ülkeyi yönetenlere eleştiri söz konusudur. Kahramanlar böyle bir kaos ortamında unutmayı kabullenmek durumunda kalır. Olaylara karşı farkındalık geliştirmezler, harekete geçmezler ve kolektif bellek yitimi yaşarlar. Az sayıda insan, kaçış isteğine kapılır ancak bu, bir isteğin ötesine geçmez. Bunun nedeni kaosun, güvensizliklerin ve ölümlerin başat olduğu dünyadan kaçarak dinginlik ve erinç içinde güven dolu bir ortama sığınma isteğidir. Bu bir ada olarak görünüm kazanır. Eşine söylediklerinden küçük bir adaya yerleşmek istediği anlaşılan Genç Adam, uzaklara gitme isteği duysa da bunu yalnızca dile getirmekle yetinir.

Karşıütopya yazınının çizdiği toplumsal kaos, yapıtın başından sonuna kadar kendisini duyumsatır. Yaşanan *toplumsal kaosun* ancak sorgulama, irdeleme ve anımsamayla sona ereceği, romanın temel savıdır. Kurtarıcı olarak belirlenen karakter ve onu bu misyona yönlendiren süreçlerin sunumuyla ilgili ileti açıktır ve aydın sorunsalına dikkati çekmektedir. İnsanların baskı, korku ve gözdağından kurtularak öz yapısal niteliklerine kavuşması ancak savaşım vermekle gerçekleşecektir. Toplumun kurtuluşu, bireyin kurtuluşuyla var olacaktır. Aydın bu nedenle toplumdaki tüm bireyleri kuşatarak erki elinde tutan odakları ortadan kaldırmalı, yeni bir yapı oluşturmalı ve toplumu buna eklemlmelidir. Bunu geçmişi canlı tutarak, kolektif belleğe sahip çıkararak ve toplumun içerisindeki bireyleri ötekileştirmeyerek yapabilir. Roman kişilerinden olan Yazar'ın, toplumun içinde bulunduğu durumu geleceğe aktarma çabasıyla oluşturduğu roman taslağı; unutmaya üzerine uzman olan Psikiyatrla arkadaşları Jeolog ve Gazeteci'nin geçmişin ardına düşmeleri ve çöplüğün içinden çıkan Çöplüğün Generali'yle gerçeğe ulaşmaları bu bağlamda değerlendirilmeye açık görünmektedir. Bu bağlamda egemen erkin dışına çıkmanın; özgür akıl, eleştirel bilinç ve hümanizmle mümkün olacağına inanılmaktadır.

Sonuç

Alegorik bir anlatı olarak öne çıkan roman, geçmişin ve şimdinin aynı zamanda izini sürmeye olanak tanıyacak biçimde kurgulanmıştır. Geçmişe ait izler, yapıta eklemlenmiş roman taslağıyla gün yüzüne çıkarken şimdiye dair yaşananlar, başkişi Psikiyatrl olmak üzere adı verilmeyen ve belirli nitelikleriyle ön plana çıkarılan karakterler aracılığıyla sunulur. Yapıt, devlet eliyle geçmişin izlerinin silindiği ve ânla ilgili farkındalığın geliştirilemediği karamsar bir gelecek üzerine odaklanır ve bu yönüyle karşıütopya yazınına model oluşturur. Roman boyunca baskı altındaki bir toplum gözler önüne serilir. Totaliter otoritenin erkini elde tutma çabası, bireyler üzerinde tahakküm kurulması sürecine evrilir. Bireylerin özgürlüklerini yadsıyan, kimliklerini ortadan kaldıran bu girişimler; teknoloji, bilim, medya ve din gibi çeşitli öğelerin ideolojiye kurban edilişleriyle kendisini gösterir. Teknoloji ve bilim, kentin şebeke suyuna karıştırılan virüsün üretimini

sağlayacak ideolojik bir aygıtı dönüşür. Bireylerin belleklerinde oluşturulan boşluk, üzerlerinde egemenlik kurmayı kolaylaştırır. Korku, baskı ve tehdit yoluyla ve teknoloji, bilim, din ve medyanın da yardımıyla sorgulamayan, kanıksayan, duyarsız bireyler yaşamda yerini alır. Otoritenin erkini elde tutma savaşımı *kolektif bellek yitimine* neden olur. Buna çöplüklerin altında, boş arazilerde, oyun parklarında bulunan bombalar, mermiler ve ceset torbaları eşlik eder. Bireyler geçmişten kopuk, şimdiye duyarsız ve geleceğe dair umudunu yitirmiş olarak yapıtın dünyasına konumlanır. Psikiyatry'nin yitik bir coğrafyada bulduğu roman taslağı ise geçmişten izleri gün yüzüne çıkarır ve yapıt, geçmişin aydınlatılması yoluyla geleceğe umutla bakılabileceğı vurgusu üzerine oturur.

Kaynakça

- Aktaş, Şerif (2005). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ.
- Baydar, Oya (2009). *Çöplüğün Generali*. İstanbul: Can.
- Bezel, Nail (2001). *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*. Ankara: Güldikeni.
- Bezel, Nail (2000). *Yeryüzü Cennetleri Kurmak (Ütopyalar)*. Ankara: Güldikeni.
- Butler, Judith (2015). *İktidarın Psikik Yaşamı*. Fatma Tütüncü (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Çetin Halis (2002). "Totalitarizm: İdeolojik Kökenleri ve Toplumsal İnşa Araçları". *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*. Mayıs 2002. Cilt: 26. No: 1. 15-43.
- Foucault, Michel (2015a). *Hapishanenin Doğuşu*. Mehmet Ali Kılıçbay (Çev.). Ankara: İmge.
- Foucault, Michel (2015b). *Büyük Kapatılma*. Işık Ergüden ve Ferda Keskin (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Gariper, Cafer ve Küçükcoşkun Yasemin (2010). "1980 Sonrası Türk Romanında Anti-Ütopyalar". *Uluslararası IX. Dil-Yazın-Değişim Sempozyumu (Yaratıcılık Ve Yenilik Yılında Yeni Yaklaşımlar)* Sempozyum Bildirileri Cilt 1. 464-478.
- Gariper, Cafer ve Küçükcoşkun Yasemin (2009). "Tahsin Yücel'in Gökdelen Romanında Anti Ütopik Kurgu Olarak 2073 Yılı'nın İstanbul'u". *I. Uluslararası Türk Edebiyatında İstanbul Sempozyumu Bildirileri* (Editörler: Yrd. Doç. Dr. Erol Ülgen-Prof. Dr. Emin Özbaş). 445-459. İstanbul: Beşir.
- Habermas, Jürgen (1993). *'İdeoloji' Olarak Teknik ve Bilim*. Mustafa Tüzel (Çev.). İstanbul: Cogito.
- <http://blog.milliyet.com.tr/--coplugun-general-----oya-baydar--/Blog/?BlogNo=203107>, (erişim tarihi: 11.11.2017).
- Kumar, Krishan (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*. Ali Galip. (Çev.). İstanbul: Kalkedon.
- Kumar, Krishan (2005). *Ütopyacılık*. Ali Somel (Çev.). Ankara: İmge.
- Ricoeur, Paul (2012). *Hafıza, Tarih, Unutuş*. M. Emin Özcan (Çev.). İstanbul: Metis.
- Temizarabacı Yıldırım, Yasemin (2005). *Ütopyanın Kadınları Kadınların Ütopyası*. İstanbul: Sel.